

י"א אדר, תשס"ז
28 פברואר, 2007

הרפורמה בענף החלב

סיכום שנת 2006 ותמונת מצב הפרויקט בהיבט של הגנת הסביבה

ד"ר אילן צדיקוב, ראש תחום פרויקטים (תשתיות)

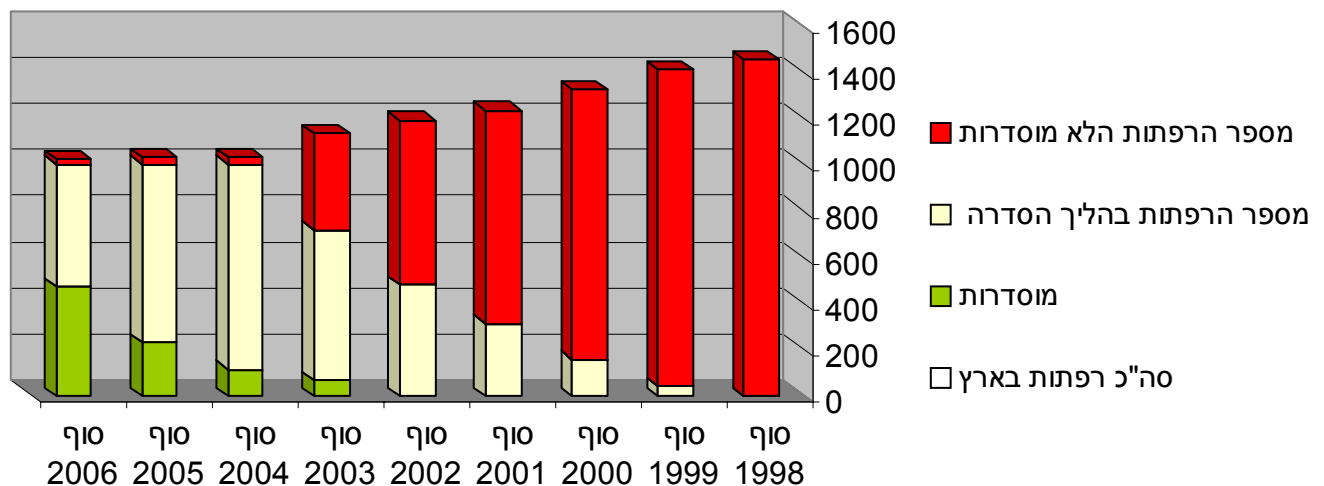
פרויקט הרפורמה במשק החלב יצא לדרך בשנת 1999 והסתיים בסוף שנת 2006, למעט במחוז צפון ובאזור "סובב עזה" שם, ע"פ סיכום בין משרדי החקלאות והאוצר עקב המצב הבטחוני, יימשך עד סוף שנת 2007.

בחמש השנים הראשונות (עד סוף 2004) יכלו בעלי הרפתות להגיש תכניות הנדסיות לאישור מקצועי ע"י משרדי החקלאות והגנת הסביבה ולאישור מענקי הסיוע. במהלך השנתיים הנוספות (עד סוף 2006) ניתן היה להשלים את ביצוע התכניות ולקבל את המענקים.

במהלך הרפורמה צומצם מספר רפתות החלב ב-30% (מ-1,453 ל-1,024).

1004 רפתות (98%) הגישו תכניות הסדרה שאושרו ו-473 מהן (= 47%) השלימו את הביצוע ועומדות בדרישות המשרד לאיכות הסביבה.

צמצום מספר הרפתות ותהליך ההסדרה הסביבתית במהלך הרפורמה:

סוף	סוף	סוף	סוף	סוף	סוף	סוף	סוף	סוף	
2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	
1,025	1,034	1,034	1,371	1,251	1,234	1,324	1,409	1,453	סה"כ רפתות בארץ
531	772	889	648	482	315	157	44	0	מספר הרפתות בהליך הסדרה סביבתית
473	232	115	69						מספר הרפתות המוסדרות
21	30	30	420	723	919	1,167	1,365	1,453	מספר הרפתות הלא מוסדרות

משק החלב: תמונת מצב סביבתי נכון ל-31/12/2006

מצבת הרפתות בהתפלגות ע"פ מגזרי ההתישבות:

- 843 רפתות חלב משפחתיות במושבי עובדים (מתוכן 192 משותפות למספר יצרני חלב),
 - 167 רפתות חלב שיתופיות בקיבוצים ובמושבים שיתופיים (47 משותפות ל-2-3 משקים),
 - 13 רפתות חלב בבתי ספר חקלאיים,
 - 1 רפת חלב במכון מחקר (וולקני).
- סה"כ 1,024 רפתות חלב פעילות.

- 98% מהרפתות הגישו תכניות הסדרה שאושרו ונקבעו להן מענקי סיוע (1,004 רפתות מתוך 1,024).
- 473 רפתות השלימו את הביצוע ועומדות במודל "רפת בועה" ע"פ דרישות המשרד לאיכות הסביבה.
- ע"פ דו"חות הביצוע והענקת המענקים, בוצעו עד סוף 2006 כ-57% מסך ההשקעה המאושרת בתכניות להסדרה סביבתית של הרפתות ולהקמת מתקנים אזוריים לטיפול בזבל.

השקעות ומענקים בתחום איכות הסביבה ברפתות בשנת 2006 ובסה"כ

- בשנת 2006 לא אושרו השקעות ברפתות מלבד השקעה נוספת במתקן הביוגז האזורי שברמת הגולן בסך 20 מליון ₪, מתוכם 6.7 מליון ₪ מענק.
- בסה"כ במהלך הרפורמה כולה אושרו השקעות בסך 1 מיליארד ₪ (1,000,171,495 ש"ח) בתשתיות ומתקנים לשמירה על איכות הסביבה. מהן השקעות ברפתות בסך 860 מליון ₪, השקעות במתקנים אזוריים לטיפול בזבל בסך 120 מליון ₪, והשקעות במט"שים (מכונים לטיהור שפכים, בעיקר בנגב) בסך כ-20 מליון ₪.
- במהלך הרפורמה כולה אושרו מענקי סיוע בסך 483 מליון ₪ לטובת ההשקעות בתשתיות לאיכות הסביבה ברפתות, ובמתקנים האזוריים לטיפול בזבל ובשפכים.
- בשנת 2006 הוענקו בפועל מענקים בסך 69.9 מליון ₪ עבור ביצוע השקעות בסך כ-140 מליון ש"ח בתשתיות איכות הסביבה ברפתות. בסה"כ, מתחילת הרפורמה ועד 12/2006 הוענקו 240.5 מליון ₪ עבור השקעות בתחום הסביבה.

כל הסכומים הנ"ל מתיחסים לסיוע לטובת השקעות בטיפול סביבתי בלבד, ללא הסיוע להתייעלות שאינה ענין סביבתי (כמו רכישת פרות, חידוש מכון חליבה, ציוד חליבה וכו'). המענקים המאושרים לטיפול סביבתי מהווים כ-53% מסך כל המענקים שאושרו במסגרת הרפורמה.

סך ההשקעות המאושרות במסגרת הרפורמה בענף החלב, כולל סביבה, התייעלות ומענקי רכישת פרות, עומד על **1,850 מליון** ₪, מתוכם **815 מליון** ₪ מענקים.

פעילות המשרד להגנת הסביבה ברפורמה במשק החלב בשנת 2006

מצבת רפתות חלב במחוזות המשרד להגנת הסביבה:

מחוז	רפתות משפחתיות	רפתות שיתופיות	בי"ס חקלאיים	סה"כ רפתות	מתקנים אזוריים לזבל
צפון	398	80	2	480	4
חיפה	14	15	4	33	
מרכז + ת"א	139	21	5	165	1
ירושלים	0	10	0	10	
דרום	292	41	3	335	3
	843	167	14	1024	8

מצבת כח האדם שמטפל בנושא במשרד להגנת הסביבה:

מטה: ד"ר אילן צדיקוב,
 מחוז צפון: ד"ר תומא עבוד ועידו סמילנסקי.
 מחוז חיפה: ד"ר עבד סירטי,
 מחוז מרכז: רונן זהבי,
 מחוז ירושלים: ד"ר אמיר ארז,
 מחוז דרום: טטיאנה טלמן,
 המשטרה הירוקה: פקחים.
 מחוזות צפון ודרום תוגברו ע"י ספק חיצוני לשירותי ביקורת ברפתות.
 לעבודה במחוז שותפים ענפים כמו מים ונחלים, רישוי עסקים, תכנון, ראשי תחום תשתיות ורכזי אכיפה.

פעילות מקצועית של המחוזות בשנת 2006

כ-650 ביקורים נערכו ברפתות (כ-200 במחוז צפון, 30 בחיפה, כ-100 במרכז, 146 בירושלים ו-170 בדרום).

406 דו"חות ביצוע יצאו בעקבות ביקורים ייעודיים לאומדן הביצוע ברפת (172 במחוז צפון, 15 בחיפה, 73 במרכז, 6 בירושלים ו-140 בדרום). ע"פ דו"חות אלו משתחרר המענק לרפת.

50 רשיונות עסק אושרו בשנת 2006. התנאי לאישור תכניות ההשקעה ולהענקת המענקים הוא רישוי עסק לרפת. סה"כ עד סוף 2006 אושרו **442 רשיונות עסק לרפתות חלב**, ע"פ הפירוט הבא:

עד שנת 2000 – 7 רשיונות עסק
 " 29 – 2000
 " 94 – 2001
 " 62 – 2002
 " 75 – 2003
 " 93 – 2004
 " 32 – 2005
 " 50 – 2006

51 בקשות נוספות נמצאו בטיפול המשרד להגנת הסביבה. שאר הרפתות (כ-550) הגישו לרשות המקומית בקשות לרישוי, שטרם הועברו מהרשות המקומית לאישור המשרד.

פעילות אכיפה בשנת 2006

9 התראות יצאו לרפתות במהלך השנה בענין עבירות לכאורה על חוק המים, החוק לרישוי עסקים והחוק לשמירת הנקיון (5 במחוז חיפה, 2 בדרום ו-2 במחוז צפון לרפתות פיטום שנפתחו בסככות ישנות של רפתות חלב).

10 שימועים נערכו לבעלי רפתות, לפני קבלת החלטה בענין פתיחת תיק חקירה והליך אכיפה משפטי (5 במחוז חיפה, 3 במרכז ו-2 בדרום).

2 תיקי חקירה חדשים נפתחו נגד רפתות (רפת משפחתית בעין עירון ורפת שיתופית ברמת הגולן) בגין הזרמת תשטיפים.

מבצע אכיפה במתכונת ארצית נגד רפתות נערך ב-12/1/06 תוך פריסה בכל המחוזות, בשיתוף המשטרה הירוקה, שוטרי מדור איכות הסביבה במשטרת ישראל והרכזים מהמחוזות. במבצע נבדקו 245 רפתות, ניתנו 63 ברירות משפט, ונפתחו 2 תיקי חקירה.

84 דו"חות ברירת משפט ניתנו בסה"כ בשנת 2006 לרפתות ששפכים, תשטיפים או זבל גלשו מהן לרשות הרבים. גובה הקנסות נע בין 750 ל-6,000 ₪. סך הקנסות בדו"חות ברירת משפט לרפתות בשנת 2006: **111,000 ₪**.

הרפורמה במשק החלב - מה הלאה?

ענף הבקר לחלב זוהה כענף המזהם ביותר מבין ענפי החקלאות. עיקר הזיהום נגרם מזרימה וחלחול בלתי מבוקרים של תשטיפים הנובעים מפעילות הרפת ומהזבל. בעקבות השקעות שבוצעו בתשתיות להגנה על הסביבה במהלך הרפורמה, רוב הזיהום הופסק והענף נמצא לקראת הסדרה מלאה: 47% מרפתות החלב עומדות בדרישות של מודל "רפת בועה", עם תשתיות למניעת חלחול מזהמים, למניעת נגירה בלתי מבוקרת של זבל, תשטיפים ושפכים, למניעת זיהום של מי גשם נקיים, אצירה מסודרת של הזבל במאצרות ופתרון קצה מסודר לשפכים. כמו כן הוקמו מתקנים אזוריים לטיפול בזבל, המפנים את הזבל בתדירות גבוהה מהרפת.

רפתות חלב רבות נוספות עומדות בפועל בדרישות הבסיסיות. קשה לאמוד את מספרן באין אסמכתא פורמאלית. בחלק מהמקרים מעוכב דוח הביצוע הסופי בגלל פרט קטן שעדין לא הושלם. חלק מהרפתות עומדות בדרישות הסביבתיות למרות שלא הקפידו במדויק על ביצוע התכנית ההנדסית שנשפטה ואושרה בועדות השיפוט שפעלו בשנים 1999-2004.

כמחצית מרפתות החלב (503 מתוך 1024) נמצאות בתחום מחוזות גליל-גולן והעמקים של משרד החקלאות (חופף בערך את מחוז צפון של המשרד להגנת הסביבה) ובאזור "סובב עזה" (רפתות בתחום המועצות אשכול, שער הנגב, שדות נגב וחוף אשקלון). בעקבות מלחמת לבנון השנייה וירי הטילים באזור עזה, שערכו את ביצוע העבודות, הוחלט, ע"פ סיכום בין משרדי החקלאות והאוצר, להמשיך את תקופת הביצוע והענקת המענקים עד סוף שנת 2007. בנוסף, הוחלט לאפשר באופן חריג לרפתות שלא השלימו את הביצוע מסיבות שאינן תלויות בהן (כמו עיכוב אישורים סטוטוריים, מחלה), להשלים את ביצוע ההשקעות עד סוף 2007. 250 יצרני חלב פנו לועדת החריגים, שתצטרך לדון ולהחליט מי עומד באמות המידה וזכאי להארכת כתבי האישור.

במהלך הרפורמה אושרו תכניות הקמה והרחבה של 10 מתקנים אזוריים לטיפול בזבל, הכוללים מערכי פינוי זבל בתדירות גבוהה מהרפתות. המתקנים חוסכים מהסביבה מפגעים הנובעים

מהזבל, מקימים את עקרון המחזור בהפכם את הזבל ממטרד פוטנציאלי למשאב ומיעלים את הענף ברוח הרפורמה. נכון לסוף 2006 פועלים המתקנים הבאים:

1. מתקן קומפוסטציה אזורי במושב נוב (רמת הגולן),
 2. מתקן שזרים, שקם לפני תחילת הרפורמה והורחב במסגרתה (הגליל העליון),
 3. מתקן הקומפוסטציה בשדה אליהו (עמק בית שאן) ששודרג במסגרת הרפורמה,
 4. מתקן קומפוסטציה אזורי (קומפוסט העמקים) בעמק יזרעאל,
 5. מתקן ביוגז אזורי ("מטב"ח") בעמק חפר,
 6. אתר קומפוסטציה של ארגון משקי הנגב ו"שרונים" (גוד-פוסט) בנגב המערבי (נירים).
- בשלבי הקמה נמצאים עוד שלושה מתקני ביוגז אזוריים: ברמת הגולן (מיצר), בבאר טוביה (אקואנרגיה), ובגליל תחתון (נוה אילן).
- בשלב זה כ-50% ממצבת הבקר במשק החלב קשורים למיזמים אזוריים של פינוי וטיפול בזבל. גם מתקני הזבל האזוריים זכו להארכת כתבי האישור עד לסוף 2007.
- כ-36,000 חולבות קשורות, מבחינת פינוי הזבל, למתקני ביוגז. ייצור אנרגיה ממקור בלתי מתכלה כמו זבל בקר עתיד להוות חלק מחזון החקלאות בישראל. הנושא מעודד הן ע"פ החלטת ממשלה מ-14/11/02 לעודד הקמה והפעלה של מתקנים לייצור חשמל באמצעות אנרגיות מתחדשות, והן ע"י מנגנון הפיתוח הנקי של האו"ם (CDM- Clean Development Mechanism) המאפשר מסחר בינלאומי בזכויות פליטת גזי חממה לאטמוספירה. המתקן הראשון (מטב"ח- עמק חפר) פועל מזה כשנתיים וקולט זבל מכ-12,000 חולבות. הפעלת המתקן מלווה בקשיים רבים בתחום הניהול, התפעול, הרווחיות, איכות ועלות השרות לרפתן, וסילוק מי התסנין שהינם תוצר לוואי משמעותי של התהליך. נעשים מאמצים לתיקון הליקויים, לרווחת הרפתנים, הסביבה והיזמים. הקשיים עלולים להעיב על הקמת מתקני הביוגז הנוספים.

עתה, כשכבר קיימות התשתיות לאצירה וטיפול בזבל בצורה מסודרת, המשרד להגנת הסביבה מבצע אכיפה נמרצת על קבלני זבל "פירטים" המפעילים אתרים לאחסון וטיפול בזבל בשדות ללא התשתיות והאישורים הנדרשים. המשרד מקדם מדיניות שמהותה הוצאת זבל או קומפוסט לשדה רק בסמיכות למועד הפיזור, והצנעה שלו בקרקע מיד לאחר הפיזור.

ניכרת תופעה של הסבת חצרות וסככות ישנות של רפתות חלב לטובת פיטום עגלים, ללא הקמת התשתיות הנדרשות למניעת זיהום הסביבה. סככות הפיטום נדרשות לעמוד בדרישות הסביבתיות גם ללא מערך עידוד תקציבי כמו הרפורמה.

המשרד להגנת הסביבה ימשיך לפקח על הרפתות ולאכוף את חוק המים, החוק לרישוי עסקים והחוק לשמירת הנקיון על רפתות מזהמות. משקים שיגלישו זבל או שפכים מהרפת לסביבה, או שיעמידו ערמות זבל בשדות או מסביב לרפת על קרקע חשופה, ללא תשתיות מונעות חלחול ונגירה, ימשיכו להיות נתונים לדו"חות, תביעות וקנסות.